

Помаранчевої революції, вже дала корисні плоди. Адже, спостерігаючи діяльність (чи бездіяльність) різних Церков, велика кількість віруючих, шукаючих віру та просто небайдужих до духовного життя людей отримала реальну, переконливу інформацію про те, “хто є хто”, позбулася застарілих чи й взагалі неадекватних стереотипів. Можливо, що ці люди тепер посприяють тому, що церковне відродження відбуватиметься більше не у цифрах, а у якісних духовних змінах, тоді як у спробах єднання Церков буде менше богословсько-теоретичних суперечок й більше узгоджень практичних дій з реалізації своєї частки співвідповідальності за зміст та напрямок суспільного розвитку України.

Ю.Решетніков*

МІЖДЕНОМІНАЦІЙНІ ВІДНОСИНИ В ПІЗНЬОПРОТЕСТАНТСЬКОМУ І НЕОПРОТЕСТАНТСЬКОМУ СЕРЕДОВИЩІ: УКРАЇНСЬКИЙ ВИМІР

Демократія, частиною якої є свобода совісті, відкриває перед релігійними організаціями нові можливості для їхньої діяльності. З іншого боку, ця свобода зобов'язує їх боротися за душі на рівних умовах. В цьому відношенні демократія є випробуванням для кожної релігійної течії. Їх виживання і майбутнє поширення мають залежати від переконливості їхньої проповіді та щирості віри їхніх послідовників.¹

З іншого боку, загальновідомим фактом є полірелігійність українського суспільства, зумовлена величезним розмаїттям існуючих в Україні релігійних течій. Скажімо, лише пізньопротестантський (для зручності будемо зараховувати до нього й неопротестантів, адже вони є генеалогічно пов'язаними) спектр представлений в Україні баптистськими і близькими до них євангельськими, п'ятдесятницькими, адвентистськими та харизматичними громадами. Крім того, релігійні течії в Україні презентуються, як правило, не одним якимось релігійним об'єднанням, а кількома, що, звичайно, ставить на порядок денний питання взаємовідносин не лише між різними релігійними течіями, але й про взаємовідносини різних організаційних утворень в межах однієї релігійної течії. Так, скажімо, баптисти представлені в Україні трьома союзами (Всеукраїнський Союз Об'єднань євангельських християн-баптистів, Міжнародна Рада церков ЄХБ, Братство незалежних церков і місій ЄХБ); євангельські християни – щонайменш двома союзами (Асоціація місіонерських церков євангельських християн України та Собор незалежних церков євангельських християн); п'ятидесятники в Україні також поділені на декілька союзів, серед яких найбільшими є Всеукраїнський союз церков християн віри євангельської (п'ятидесятників), Союз вільних Церков Християн євангельської віри, Церква євангельських християн в дусі апостолів, Союз Церкви Божої в Україні, Церква Божа в пророцтвах, Об'єднана церква християн віри євангельської; харизматичні церкви укладають щонайменш 4 об'єднання. Адвентисти мають два свої союзи². Зазначене певним чином окреслює сучасні українські умови розбудови міжцерковних відносин, зокрема у пізньопротестантському середовищі. Виходячи з того, що пізньопротестантські громади за статистичними відомостями Державного комітету України у справах релігій складають більше 28 відсотків від релігійної мережі в

* Проректор з навчальної та наукової роботи Київського Християнського Університету, к.філос.н.

¹ Див.: Вітті Д. Християнство і демократія у глобальному контексті // Релігійна свобода і права людини: Богословські аспекти. У 2 т. – Т. 1. – Львів, 2000. – С. 52

² Звіт Державного комітету України у справах релігій за 2004 р. // [http:// www.derzhkomrelig.gov.ua/ info _ zvit_2004.html](http://www.derzhkomrelig.gov.ua/info_zvit_2004.html)

Україні, очевидним є факт значущості взаємовідносин між різними відповідними об'єднаннями у контексті загальної стабільності та єдності українського суспільства.

Як вище зазначалося, пізній протестантизм в Україні репрезентують різні релігійні групи, які мають розбіжності у розумінні тих чи інших богословських питань, але близькі між собою з принципових позицій. Диференціація пізнього протестантизму, зокрема в Україні, значною мірою викликана чинниками, які містяться в ідеях та тенденціях, властивих протестантизму загалом. Ідейно-богословським підґрунтям диференціації виступає ідея про рівність усіх віруючих та про право кожного окремого віруючого на тлумачення Святого Письма та індивідуальне самовизначення. На рівні ж релігійних громад це обумовлює властиву для протестантизму тенденцію до сепаратизму, попри намагання догматичної кодифікації та структурної формалізації. Безпосередніми ж причинами диференціації пізнього протестантизму виступають деякі відмінності у світоглядно-доктринальних позиціях його окремих представників. Диференціація пізнього протестантизму в Україні, започаткованого у формі штундизму, спричинила утворення в його середовищі кількох релігійних угруповань: баптистів, адвентистів, євангельських християн, християн віри євангельської тощо.

Слід зазначити, що, досліджуючи історію пізнього протестантизму в Україні, можна побачити дві протилежні тенденції, притаманні внутрішньому розвитку цього руху: тенденція до об'єднання та тенденція до сепаратизму. В.С.Соловйов відзначав, що для протестантів, на відміну від католиків, властива думка про спасіння на «малих судах»,¹ яка, власне, й веде до сепаратних тенденцій в цій конфесії. Тенденція до сепаратизму знаходить своє богословське обґрунтування у принципі незалежності або автономності кожної окремої релігійної громади, який виступає одним з фундаментальних принципів практичного життя більшості пізньопротестантських церков.

Водночас внутрішньому розвитку пізнього протестантизму в Україні притаманна й протилежна тенденція - тенденція до консолідації. Підкреслюючи автономію помісних церков, протестанти водночас намагаються витримати розумну гармонію між самостійністю та необхідністю взаємного спілкування, відстоювання загальнопротестантських інтересів у взаєминах з державою та іншими конфесіями тощо. Цей принцип реалізується в утворенні союзів та асоціацій, які призначені допомогати помісним церквам у розв'язанні їх проблем, й водночас нібито акумулювати зусилля окремих громад у вирішенні загальноконфесійних завдань.

З самого початку існування в Україні різних пізньопротестантських груп починаються спроби налагодити зв'язок між ними, знайти спосіб подолання розбіжностей та об'єднати їх зусилля, особливо для спільної проповіді Євангелії на тлі державно-церковних утисків. Хоча слід зазначити, що через деякі догматичні відмінності між цими групами намагання об'єднатись для спільної праці далеко не завжди знаходили реалізацію у практичному житті. Скажімо, перша широкомасштабна спроба об'єднання різноманітних пізньопротестантських груп на з'їзді у Петербурзі, що відбувся у 1884 р., виявила суттєві протилежності між баптистами та іншими учасниками з'їзду, оскільки баптисти відмовились приймати участь у Вечері спільно з «дітохрещенцями» і проводили свою Вечерю окремо.

Відносини між різними пізньопротестантськими групами у минулому складались вельми неоднозначно. Причому, якщо навіть в офіційних заявах тієї чи іншої групи мова йшла про необхідність підтримувати добрі стосунки та братерське спілкування з іншими громадами та їх членами, але на практиці домінувало сектантське ставлення до інших, відзначались непоодинокі випадки взаємного прозелітизму, що часто створювало досить гострі відносини між цими громадами.

---

¹ Подберезский И.В. Быть протестантом в России.- М.,1996.- С.71.

Дещо подібне ми можемо спостерігати й сьогодні. Якщо на рівні центрального керівництва тих чи інших пізньопротестантських союзів і відповідних офіційних документів відзначаються спроби знайти взаєморозуміння між собою, а іноді й спроби спільної участі в євангелізаційних, благодійницьких та інших проектах, то на рівні громад ці спроби часто засуджуються з боку більш консервативної маси пересічних віруючих та керівництва громад як відступ від істинності свого власного віровчення та кроки на шляху до єкуменізму, який викликає негативну реакцію. Особливо це стосується баптистських союзів, в значно меншій мірі - харизматичних.

Встановлення в Україні релігійної свободи, усунення тотального контролю з боку держави за релігійною сферою життя призвело й до нової ситуації у міжденомінаційних відносинах у євангельському середовищі. З одного боку, можливість кожній віросповідній групі створити власне церковне об'єднання зменшила кількість проблем, пов'язаних з примусовим об'єднанням різних за своєю догматикою протестантських груп (в першу чергу євангельських християн-баптистів та п'ятидесятників різних течій) в одних церквах. З іншого, це призвело до необхідності побудови якісно нових відносин між цими спільнотами, до появи нових або загострення старих проблемних питань у цих відносинах. До того ж, дев'яності роки минулого століття стали епохою появи на теренах України великої кількості нових релігійних рухів, в тому числі й неохристиянських або неопротестантських. Їх поява, природно, поставила й питання ставлення до них та стосунків з ними.

Практично для усіх протестантських та неопротестантських спільнот притаманно декларування свого толерантного ставлення до інших християнських груп. Скажімо, в "Основах соціальної концепції Російського об'єднаного союзу християн віри євангельської" (Ми вимушені звертатися до документів, що належать російським протестантам за браком аналогічних українських документів. Водночас ці документи доволі адекватно передають позиції й відповідних релігійних груп в Україні) зазначається, що „згідно з Біблією, необхідно підтримувати спілкування між різними конфесіями з ціллю виявлення поваги і ствердження (розповсюдження) християнських цінностей”.¹

Аналогічних поглядів дотримуються й українські п'ятидесятники: „У відносинах з віруючими інших християнських віросповідань і конфесій п'ятидесятницькі богослови і пастори вчать керуватися почуттям братолюбства, християнської поваги. При будь-якій можливості варто прагнути до співробітництва і духовного зближення з усіма християнами. Всіх християн варто вшановувати як дітей Божих”². Також в Соціальній позиції протестантських церков Росії (документі, підписаному лідерами Російського союзу євангельських християн-баптистів, Союзу християн віри євангельської п'ятидесятників в Росії, Російського об'єднаного союзу християн віри євангельської, Західно-Російського союзу Церкви християн адвентистів сьомого дня) мова йде про те, що „церкви вносять свій внесок у виховання духу толерантності, тим самим сприяючи зміцненню миру і стабільності в суспільстві”. А далі зазначається, що церкви можуть здійснювати спільні проекти щодо захисту свободи совісті, соціального служіння суспільству тощо³. Подібні ж принципи закладені й в соціальному вченні українських адвентистів. Так, зокрема, зазначається, що „адвентисти поважають усіх християн. Адвентисти не акцентують на тому, що спасіння можливе лише в їхній Церкві. Вони припускають, що можуть бути спасеними послідовники інших конфесій”.⁴ Здається,

¹ Основы социальной концепции Российского объединенного союза христиан веры евангельской // <http://christiantheology.narod.ru/sdroshve.html>

² Церква християн віри євангельської – п'ятидесятників // Релігійна панорама. – 2001. - № 7. – С. 75

³ Социальная позиция протестантских церквей России // <http://www.religare.ru/article7724.htm>14

⁴ Жукалюк Н., Любашенко В. История Церкви христиан Адвентистов седьмого дня в Украине. – К.: Джерело життя, 2003. - С. 108

що ще більш толерантна позиція щодо інших протестантських конфесій притаманна вітчизняним неопротестантам. Так, скажімо, Церква світових Жнів „декларує толерантне ставлення до всіх релігійних течій і наголошує на мирних відносинах з ними”.¹

З іншого боку, для переважної частини пересічних віруючих та лідерів протестантських й неопротестантських спільнот характерними є критика інших християнських течій; оголошення своєї церкви істинним рухом християнства і майже ексклюзивною в плані можливості отримання спасіння, вкрай шанобливе ставлення до сформованих традицій як до таких, що з необхідністю впливають із біблійного тексту, несприйняття критики зазначених положень.

Почасти подібні думки відображаються й на сторінках церковних видань. Можливо, що найбільш чітко це виявилось у випадку адвентистів. Вище ми вже зауважили на декларуванні ними своєї толерантності до інших. Але незважаючи на це їм, як і представникам інших протестантських спільнот, притаманна впевненість в тому, що саме їхня церква є носієм абсолютної істини, а відтак саме через їхню церкву лежить справжній шлях до Бога: „З початку виникнення Церкви сьомого дня на нас була покладена відповідальність звернути особливу увагу людей на Євангельську звістку про Другий прихід Христа, що наближається. Церква Адвентистів сьомого дня вважає себе, перш за все, пророчою Церквою. І адвентисти без будь-якої гордості чи пихатості переконані, що їхня Церква є Богом обраним засобом для організованого проголошення Вічної Євангелії та останньої Божої звістки”. І далі: „Адвентизм керується Божим закликком до Своїх дітей – „вийти з падших” церковних організацій”. Однак після цього зазначається: „Але це зовсім не означає сепаратизму або небажання діалогу”.

Правда, цей діалог вбачається доволі своєрідно: „Разом із закликком „вийти” Церкви доручений і позитивний заклик „приєднатися” до руху, чийми характерними рисами є „віра в Ісуса і виконання заповідей Божих”, тобто до адвентизму.

Зрозуміло, що самоусвідомлення своєї винятковості в практичній реалізації веде до прозелітизму і не сприяє покращенню відносин з іншими релігійними групами. Також самоусвідомлення себе в ролі носіїв Божої істини пояснює як правило гостру реакцію на вихід вірного із своєї громади і приєднання його до іншої християнської течії. В попередній громаді такого доволі часто не просто викреслюють із списків членів даної спільноти, але відлучають від Церкви. Тобто наочно виявляється розуміння саме себе як Церкви, а отже її залишення розуміється як апостасіс, відпадиння від Бога взагалі. Зазначимо, що перехід останнім часом частини громад на більш толерантні позиції (коли перехід їхнього колишнього члена не супроводжується відлученням) викликав гостру критику на їхню адресу з боку традиційно налаштованих.

Як вже зазначалося, практично для кожного протестантського угруповання є властивим більш-менш активний прозелітизм. Історично поширення більшості протестантських та неопротестантських угруповань відбувалось (і відбувається) не лише внаслідок активної місіонерської праці серед невіруючих, але й за рахунок інших християнських, в тому числі й споріднених течій. Так, на початку минулого сторіччя баптизм в Україні став живильним середовищем для євангельського християнства та разом з останнім для п'ятдесятництва. Харизматичний рух на початку свого існування в Україні також знаходив своїх послідовників саме серед молоді з п'ятдесятницьких церков. Зрозуміло, що подібні процеси, або історична пам'ять про них, не сприяють порозумінню між ними.

Розуміючи ставлення будь-якої церкви до прозелітизму, хочеться відзначити, що він є наслідком здорової конкурентної боротьби у релігійному середовищі. Цікаво, що

---

¹ Об'єднання євангельських церков України, Церква Світових Жнів // Релігійна панорама. – 2003. - № 5. – С. 76

жодна церква не розглядає в якості прозелітизму перехід до неї з інших християнських конфесій чи груп. Взагалі, активність існування цього явища пов'язана з тим, наскільки вірні знаходять задоволення своїх релігійних потреб у своїх церквах. Тобто наявність прозелітів свідчить про наявність кризових явищ в існуючих церквах, про те, що ці люди чогось не знайшли в своїх старих релігійних організаціях, тобто акцент треба переносити з критики інших на необхідність аналізу стану своєї релігійної організації та пошуку шляхів покращання її діяльності. З іншого боку, взагалі мова повинна йти не про прозелітизм, а про реалізацію кожним громадянином та групою громадян права на свободу совісті, в тому числі у частині вільного вибору релігійної організації для задоволення своїх релігійних потреб та вільної проповіді свого віровчення. Особа приєднується до тієї чи іншої релігійної спільноти добровільно, намагаючись віднайти відповіді на екзистенційні запити, в пошуках сенсу життя, емоційної підтримки, позитивних і неформальних соціальних зв'язків.¹

Динаміка поширення «нетрадиційних» релігійних течій дуже щільно пов'язана зі станом «традиційних» церков. Скажімо, представники православних і католицьких церков неодноразово визнавали, що успішність новітніх релігійних рухів є наслідком формалізму й байдужості духовенства, втрати церквою місіонерського ентузіазму і скерованості на євангелізацію та катехизацію, недостойних вчинків священно- і церковнослужителів, міжцерковних конфліктів тощо. Але це стосується й протестантського середовища.

Останнім часом активізуються спроби інтеграції окремих релігійних угруповань, хоча б у межах певної діяльності (євангелізаційної, благодійницької, просвітницької). Добрим прикладом цього є плідна співпраця представників різних протестантських церков у рамках Євро-Азіатської акредитаційної асоціації. Це саме стосується й спроб спільного соціального служіння. Певні напрацювання дала спільна участь ряду протестантських церков у Всеукраїнській раді церков і релігійних організацій. Принаймні ця участь веде до регулярних контактів лідерів церков, що в свою чергу може позитивно впливати на взаємовідносини між відповідними релігійними групами. Також багатьма відзначається позитивна динаміка діяльності рік тому створеної Ради представників християнських церков, в роботі якої також беруть участь деякі протестантські союзи. Здається, менш вдалою була спроба створення Української міжцерковної ради, але з іншого боку у неї теж може бути певне майбутнє, якщо вона стане виразником спільних інтересів в першу чергу неопротестантських спільнот в Україні. На сьогодні триває процес формування Українського євангельського альянсу, який, за ідеєю, повинен об'єднати релігійні групи, котрі усвідомлюють себе частинами євангельського руху. Зазначимо, що цей процес ще раз виявив наявність певних розходжень між традиційними пізньопротестантськими спільнотами в Україні та неопротестантами, а отже необхідність подолання насамперед цих розходжень.

Аналізуючи історичний досвід, доходимо до висновку, що у майбутньому в релігійному житті будуть відігравати провідну роль союзи, що зможуть знайти можливості спільної праці з іншими християнськими групами. Водночас, сепаратизм та ізоляціонізм, сектантське ставлення до інших будуть вести до стагнації життя відповідних релігійних громад, з втрати ними можливостей для активної участі в релігійному житті. Нагадаємо, що ще М.С.Грушевський, аналізуючи історію українського штундизму, зазначав, що його значення могло б стати ще більшим, коли б на перешкоді його впливу на широкі народні маси «не стали деякі сторони цього ж євангельського руху й деякі організації євангельських громад, передусім їх сектантська виключність і відчуження», а також «велике роздратування мусило викликати зневажливе трактування всякого іншого культу».² Розуміння спільного коріння різних пізньопротестантських угруповань в Україні ставить питання про можливість та

¹ Сленський В. Новітні релігійні рухи - зони занепокоєння // Людина і світ.- 2000.- № 8.- С.7.

² Грушевський М.С. Духовна Україна. Зб. тв.- К., 1994.- С.123-124

необхідність подолання відчуженості між ними, налагодження співпраці, що буде мати позитивні наслідки як для їхньої діяльності, так і для українського суспільства в цілому.

В.Бодак*

РОЛЬ КУЛЬТУРИ В ПОДОЛАННІ МІЖКОНФЕСІЙНИХ КОНФЛІКТІВ

Релігія і культура завжди були тісно пов'язані в житті народів, визначаючи їх специфічне обличчя, історичну долю, оскільки впливають на умови проживання на одній території і тісні соціальні взаємозв'язки людей різних національних культур і вірувань. Роль релігії і культури велика не тільки в становленні національної ідентичності, але й в усуненні конфліктів на етноконфесійному ґрунті, особливо коли розвиток міжконфесійного діалогу, міжкультурних зв'язків і співробітництва стає діючою альтернативою ворожнечі, культурній роз'єднаності та релігійній нетерпимості.

Саме тому проблемі багатоконфесійності присвячена велика кількість робіт вітчизняних учених, серед яких особливо вартісними є дослідження М.Ю.Бабія, В.Д.Бондаренка, В.Є.Єленського, М.І.Кирюшка, А.М.Колодного, О.Н.Сагана, Л.О.Филипович, П.Л.Яроцького та ін.

З огляду на те, що кожна конфесія представлена в суспільстві не тільки світоглядно, але й соціально, із усіма притаманними їй соціальними інститутами, визначеними інтересами, а також те, що авторитет релігії і церкви в сучасній культурі постійно зростає, актуальним стає міжконфесійне спілкування церков, частіше всього у формі діалогу, коли церква постає не тільки як соціальна інституція, а і насамперед як носій певної культури. Тому необхідним є виявлення тих культурних, національних, історичних коренів українства, які зберігають єдність нації, незважаючи на конфесійні розбіжності, її представників.

Необхідний також аналіз позицій, з яких може вестися цей діалог, тому що стає очевидним, що він зайде в глухий кут, якщо буде відштовхуватися від взаємних претензій, «історичної правди» чи «істинності положень» того чи іншого догмата. Саме тому ми пропонуємо культурологічний підхід до питання міжконфесійності українства і діалогу культур як основи міжконфесійного діалогу.

Відомо, що культура тим стійкіша, чим різноманітніший, чим багатший її культурний і національний генофонд. Про співвідношення релігії і культури П.Яроцький говорить так: «Релігійна культура завжди була конфесійно диференційованою і виражала історично досягнутий рівень розвитку релігійних течій».¹ Нинішня культура існує на основі поліконфесійності. Це має свої позитивні риси, породжуючи розмаїття і багатобарвність. Українська культура увібрала в собі елементи язичницької народної культури, а також культури народів, які раніше населяли її територію – скіфів, сарматів, греків, за християнський період - візантійську мозаїку, католицьку скульптуру і православний іконопис.

Згадаймо і те, що 27% населення України становлять представники 128 народів та народностей, у тому числі є і 26 тюркських народів, що традиційно сповідують іслам. У процесі довгих історичних контактів окремі елементи мусульманської цивілізації сусідніх народів увійшли в українську культуру. Тюркські впливи

* Доцент Дрогобицького педуніверситету ім. І.Я.Франка, к.філос.н.

¹ Яроцький П. Інкультурація: рух до національних церков чи клерикалізація національних культур // Українське релігієзнавство. – К., 1999. - №12. – С.73-81.